

УДК 811.161.2

Булах М.Б.

ПЕРИФРАЗИ В АРХІТЕКТОНІЦІ МЕДІЙНОГО ТЕКСТУ

***Анотація.** У статті проаналізовано одиниці вторинної номінації – перифрастичні звороти – в архітектоніці медійного тексту. Розглянуто функції перифразів в архітектоніці медіатексту, зокрема висвітлено функцію перифраза-заголовка.*

***Ключові слова:** перифраз, функції перифраза, архітектоніка, структура тексту, стиль масової інформації.*

***Інформація про автора:** Булах Майя Богданівна – аспірант кафедри стилістики та мовної комунікації; Інститут філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.*

***Електронна адреса:** bulakh1@ukr.net.*

Bulakh M.B.

PERIPHRASES IN THE ARCHITECTONICS OF MEDIA TEXT

***Abstract.** The paper focuses on the analysis of the periphrasis in the architectonics of media text. The author points out the functions of periphrases in the media text's architectonics, in particular highlights functions of periphrasis-title. The research shows that the main functions of periphrases in architectonics of media text are as follows:*

- a) periphrases logically connect parts of the text;*
- b) periphrastic phrases disclose the contents, clarify concepts;*
- c) due to their expressive potential periphrases distinguish accents, tagging the basic contents part of the text;*
- d) periphrases allow fully realize the intention of the author of the material, identify the conceptual direction of the text, giving subjective evaluation, emotionally expressive, aesthetic characteristics of the text.*

Due to many different views on the definition of architectonic in linguistic studies, there is a problem of distinguishing the concept of "architectonic" and "structure" of the text. The author pays much attention to the peculiarities of architectonics of media text.

Key words: *periphrasis, functions of periphrasis, architectonics, structure of the text, mediastyle.*

Information about author: *Bulakh Maja Bohdanivna – post-graduate student of the department of stylistics and language communication; Institute of philology; Kyiv national Taras Shevchenko university.*

E-mail: *bulakh1@ukr.net.*

Булах М.Б.

ПЕРИФРАЗ В АРХИТЕКТОНИКЕ МЕДИЙНОГО ТЕКСТА

Аннотация. *В статье проанализировано значение перифрастических оборотов в архитектонике медийного текста. Исследованы функции перифразов в архитектонике медиатекста, в частности, функции перифраза-заголовка.*

Ключевые слова: *перифраз, функции перифраза, архитектоника, структура текста, стиль массовой информации.*

Информация об авторе: *Булах Майя Богдановна – аспирант кафедры стилистики и языковой коммуникации; Институт филологии; Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.*

Электронный адрес: *bulakh1@ukr.net.*

Динамічний розвиток мови засобів масової інформації зумовлює актуальність досліджень стилістично-експресивних засобів мас-медійного дискурсу.

Однією зі стилістичних фігур, яка організовує текст для реалізації експресивної функції та водночас є результатом вторинної номінації, постає перифраз. Перифрази аналізуються в мовознавстві як особливий лінгвістичний стилістичний ресурс, який репрезентує нову номінацію, додатково наділяючи словоденотат емотивно-експресивною та оцінною ознаками. Як одну з важливих особливостей перифраза виокремлюють його здатність акцентувати найхарактерніші риси зображуваного об'єкта. Зауважимо й на тому, що серед формальних ознак перифраза найсуттєвішим є те, що найчастіше він є

словосполученням. Завдяки своїм зазначеним властивостям перифраз зумовлює можливість автору мас-медійного тексту надати матеріалу більшої образності, привернути увагу читача.

Проблематикою перифраз, зокрема, в мас-медійному дискурсі, займалися такі вітчизняні та зарубіжні лінгвісти, як Л. Синельникова, М. Коломієць, Є. Регушевського, І. Кобилянський, А. Новиков, темою своїх дисертаційних досліджень перифрази обрали Т. Битева, Ю. Макарець та ін. Однак зауважимо, що зазначені автори досліджували перифрази у різних аспектах – структури, походження, системних парадигмальних зв'язків, та не брали до уваги структурно-функціональний потенціал перифраза в тексті та характер взаємозв'язків перифраза і контексту. А отже, роль перифраза в архітектоніці тексту, зокрема медійного, залишається недостатньо дослідженою.

Зважаючи на одночасне існування в науковій літературі термінів "композиція" та "архітектоніка", які інколи ототожнюють, вважаємо необхідним розмежувати ці поняття відповідно до галузей філологічного знання. Зауважимо, що композиція – це внутрішня організація тексту, співвідношення його компонентів, що семантично представлені в літературознавчому терміні. Натомість архітектоніка – "зовнішня" модель медійного тексту, у якій зазначені її складники, такі як заголовок, лід, зачин, основна частина, кінцівка. Терміном "архітектоніка" послуговуються передусім мовознавці. Тобто, зважаючи на обсяг понять, композицію тексту відображає його архітектоніка. Як зазначає дослідниця К. Серажим, "Якщо поняття композиції стосується більше самого змісту тексту, то поняття архітектоніки – його форми, матеріалізації цього змісту різними графічно-знаковими засобами". [4, с. 99] Варто зауважити, що стилістичні фігури складають основу елементів архітектонічної організації стилістичного образу текстів.

Текст, на нашу думку, – це органічне середовище функціонування перифраза. Він є невід'ємним елементом тексту, його використання як одиниці вторинної номінації

обов'язково передбачає контекст. Дослідниця перифразів Т. Битева, зокрема, зазначає з цього приводу, що перифраз разом з елементами тексту становить "сферу перифрастичного контексту". [1, с. 159] До цієї сфери, як витікає з логіки залежностей понять, належить як лінгвістичний контекст, так і екстралінгвістичний.

Особливо яскраво роль перифраза у структурі мас-медійного тексту можна простежити у тих медійних матеріалах, темою яких є особистість. Для доведення нашої тези ми послуговуємося ілюстративним матеріалом зі статей трьох різних джерел, а саме: україномовних загальнонаціональних газет "День", "Дзеркало тижня", "Україна молода", виданих у період з червня 2016 – по травень 2017 року. Йдеться про матеріали, присвячені композитору Володимирі Івасюку, політику Михайлу Саакашвілі та президенту Франції Еммануєлю Макрону. Аргументацією до такої вибірки може слугувати те, що саме на матеріалах, присвячених особистості, і, відповідно, стимулюючих суб'єктивні емоційні оцінки змалюваної постаті як автора матеріалу, так і його читачів, найбільш показово можна дослідити роль перифраза в тексті.

Перифраз в заголовках несе в собі, як відомо, потенціал задуму. Зважаючи на вже зазначені нами особливості перифразів, вони є виразним функціональним мовним інструментом для висловлення думки автора, виділення суттєвих рис описуваного об'єкта. Названу функцію якнайкраще можна виявити у заголовку як прецедентному компоненті медійного тексту. Названа характеристика перифразів зумовлює їх активне використання у мас-медійному тексті, актуалізуючи комунікативний потенціал у заголовках. Експресивна актуалізація в архітектоніці тексту (початок комунікації) визначає експресивність заголовка як значущої структурної одиниці. Короткий, стислий за обсягом, але не за змістовим навантаженням, заголовок статті зі вторинною номінацією конкретних осіб може стати яскравим зразком оперативного реагування преси на актуальну подію. До того ж, саме він може стати вирішальним фактором під час

.....

комунікативної орієнтації читача, принципом вибору позиції щодо ознайомлення / неознайомлення читача з даним матеріалом. Відтак заголовки-перифраз стає центральною одиницею всього тексту, формуючи його емотивно-експресивну спрямованість, задаючи загальну тональність комунікації. Звернімо увагу й на те, що заголовки-перифрази разом із тим виконують номінативну функцію передачі фактичної інформації.

Як витікає з наведеної аргументації, перифраз є необхідним елементом мовної структури (архітектоніки), можна навіть сказати, що в окремих випадках він може бути стрижневим елементом, на якому будується текст.

Завдяки своєму різноплановому комунікативному потенціалу, перифраз органічно поєднує частини тексту, відповідно надаючи оцінне забарвлення фрагментам тексту.

Окрім функції синонімічної заміни і внаслідок цього уникнення тавтології у текстах, номінативної та оцінної функції, перифраз, на нашу думку, виконує часто функцію структурної організації тексту. У науковій літературі [1, 3] вже, як відомо, аналізували роль перифраза у заголовках: дослідники зосереджували увагу на актуалізації експресивності тексту, наданні йому емоційної "тональності". Порівняймо, зокрема, вживання перифразів у різних комунікативних ситуаціях газети "День" (№ 83-84, від 18.05.2017) – "38-ма весна без Володимира Івасюка" та газети "Дзеркало тижня" (№ 20 від 4.06.2016) – "Приборкання норавливого, або По кому дзеленькав дзвіночок?". Характерно, що вже в підзаголовку першого тексту автор використав перифраз: *"Про ті скорботні дні згадує Оксана Патик, яка йшла попереду процесії з портретом легендарного композитора..."*. У цьому випадку перифраз знаходиться у постпозиції відносно слова-номінанта, на нашу думку, через те, що вислів *"легендарний композитор"* не має однозначної прив'язаності, співвіднесеності з іменем В.Івасюка, а може бути застосований до багатьох представників цієї мистецької професії. Відтак перифрастичний зворот виступає в ролі образного означення, разом з тим, підкреслюючи

шанобливе ставлення до постаті, про яку йтиметься у матеріалі. В основній частині тексту перифрази на позначення В.Івасюка функціонально-структурно організовані навколо домінанти позитивної оцінності, що відповідає емоційній заданості всього тексту (*Травень 1979 року назавжди увійшов у історію України місяцем скорботи і туги за популярним композитором, який так рано попрощався з білим світом, і місяцем нашого національного сорому. Кому ж завадив молодий, обдарований маестро, поет, який у 1970-х спромігся однією лише піснею змусити всіх у колишньому СРСР розуміти українську мову? 22 травня Львів прощався зі своїм улюбленцем, якого шанували і малі, й сивочолі. Труна тихо пливла на раменах студентів Львівської консерваторії до Личаківського цвинтаря, і злива квітів встеляла останній земний зелений шлях великого українця*).

Натомість інший текст, у якому основними фігурантами є представники політикуму Міхеїл Саакашвілі та Петро Порошенко, має загальний нейтральний, а часом і змодельований автором іронічний та навіть критичний характер. Аналітична стаття "Приборкання норавливого, або По кому дзеленькав дзвіночок?" має на меті пояснити дії М. Саакашвілі на посту губернатора та відповідь на ці дії з боку президента як об'єктивного критика, чим і пояснюється вибір таких нейтральних перифразів, як "Але одеський губернатор не збирався входити в береги. Він вирував, пінився. Юрій Луценко не планував своєю першою гучною справою напад на структури экс-президента Грузії в Україні. Щоб перешикуватися на марші, одеському губернаторові потрібна пауза. Київ фактично вказав колишньому президентові Грузії на його місце в ієрархії української влади, давши зрозуміти, що його запросили в Україну робити реформи, а не до Печерська несанкціоновано підтягуватися, безупинно критикуючи всіх і вся. Глава держави публічно позитивно оцінив його роботу на посаді губернатора, і тим самим ніби звів нанівець усі пристрасті навколо обшуку в Одеській ОДА. Фактично ж президент країни повернув Міхеїла Саакашвілі в

.....

губернаторські рамки і розвернув його обличчя до проектів, які він обіцяв людям утілити в життя. Адже завдяки жорсткій і нещадній риторичі, власне, й ріс рейтинг **колишнього президента Грузії**, який так і не зумів продемонструвати переваги одеського пакета реформ." Як бачимо, наведені перифрази нейтральні, фактологічні, не мають яскравих оцінних конотацій, що змодельовано, як ми думаємо, з метою уникнення звинувачень автора в надмірній суб'єктивності.

Зауважимо, що перифрази утворюють своєрідні ключові "пункти", які є маркерами нової підтеми (абзацу) в тексті. У проаналізованих нами текстах майже кожен новий абзац містив новий перифраз, і часто не один. Показовою щодо цього є стаття газети "Україна молода", № 057 від 16.05.2017 під назвою "Молодий і з великими планами: що збирається робити Макрон на чолі Франції". Наводимо його фрагменти, що репрезентують функціональний потенціал перифраз у структурі абзацу і медійного тексту в цілому:

*До складення присяги **Макрон** віч-на-віч півгодини поспілкувався з уже колишнім президентом-соціалістом **Франсуа Олландом**. Під час зустрічі **попередник** повідомив **спадкоємцю** низку засекречених відомостей, необхідних для контролю над ядерними силами країни, і ввів у курс поточних справ.*

*У своєму інавгураційному виступі **новий президент Франції** пообіцяв відновити провідні позиції країни в світі. "Світ і Європа більше, ніж будь-коли, потребують сьогодні сильної Франції, яка голосно висловлюється за свободу і солідарність", — говорив **новий господар Єлисейського палацу**.*

***Фінансист** пропонує зміцнити і єврозону, в якій Франція за обсягами економіки посідає друге місце після ФРН. У рамках спільного економічного простору 19 держав **екс-банкір** хотів би створити парламент Єврозони, міністерство фінансів і окремих бюджет.*

*У світлі терористичної загрози **наступний президент Франції** обіцяє посилити поліцію, армію та розвідку.*

Під час зустрічі глава французької держави обговорив із Меркель майбутню роль Франції та Німеччини в Європейському Союзі, повідомляє агенція "Франс пресс" із посиланням на Єлисейський палац.

*Окрім цього, **Олланду** також належить пенсія екс-депутата парламенту та екс-радника Рахункової палати — це 15 тис. євро "чистими". А ще держава має організувати **екс-президенту** особистий кабінет для роботи, оренду якого та комунальні послуги також оплачує держава. "**Колишній**" також має право найняти на роботу дві особи обслуговуючого персоналу та сім помічників із різних питань.*

Перифраз відтак є ядром відповідного фрагменту тексту, який визначає його конотативну (емоційно-експресивну) оцінку спрямованість. Зауважимо, перифраз із позитивно оцінною конотацією як центральний функціонально-структурний компонент мікроконтексту вимагає відповідної позитивно оцінної або нейтральної лексики інших оточуючих його складників тексту, а з негативним забарвленням – відповідно негативної. Зауважимо також, що важливо зважати в цьому випадку на значення перифразу в контексті, адже саме в контексті, як вже сказано, перифрази набувають нових оказіональних смислів. Перифраз – одиниця, яка має певне автономне значення, про що свідчить і можливість створення словників перифразів, але водночас його значення, його семантична локалізація значною мірою залежить від контексту. Ця контекстуальна зумовленість значення, з одного боку, та автономність значення – з іншого, свідчать про дуалістичну природу семантики перифраза.

Текст є лінгвістичною формою екстралінгвістичної інформації, інформація в цьому випадку – смисл тексту і прагматична мета комунікації. Т. Битева, розглядаючи названі залежності, відносить перифрази до стилем [1, с.157], зазначаючи що на цьому прагматичному рівні комунікативної площини мови перифраз стоїть поряд із експресивами, експресемами, метафорами, фразеологізмами. Текст, отже, – це сфера функціонування перифраза. На нашу думку, аналіз

перифраза необхідно проводити в першу чергу в контексті, адже реалізація його семантики, конкретизація використання обов'язково передбачає контекст. Деякі дослідники навіть говорять про сферу перифрастичного контексту, який має властивість надавати додаткові конотації, додаткові семи перифрастичних одиниць, створювати нові оказіональні значення.

Функція контексту в цьому випадку полягає в тому, "щоб сприяти адекватній реалізації комунікативно-релевантного смислу" [1, с. 158], утворюючи оказіональні значення, додаткові конотації, розвивати багатозначність. Таким чином, можна говорити про додатковий імплікативний, утворений завдяки синтагматичним зв'язкам одиниць тексту, смисл, який надає перифрастичному звороту контекст.

"Взаємодія перифраза, всіх його компонентів з елементами тексту утворює сферу, яку можна визначити як сферу перифрастичного контексту" [1, с. 158]. Говорячи про перифрастичний контекст, варто враховувати як власне лінгвістичний, так і екстралінгвістичний контекст. У межах лінгвістичного контексту найбільший вплив має лексичний рівень, адже результати нашого дослідження доводять, що перифраз вимагає спеціального добору певної лексики.

Нам здається слушною думка Т. Битевої, яка зараховує до екстралінгвістичного контексту (окрім ситуації спілкування) і фоновий контекст, "історичні знання, соціально-культурні та естетичні асоціації, тобто інформаційний тезаурус комунікантів" [1, с. 159]. Оскільки перифраз характеризується багатокомпонентністю значення, то і його семантика в конкретному тексті визначається часто саме екстралінгвістичним контекстом. Наприклад, епітет "молодий" у наведеному контексті: *"Левову частку внесли французькі інвестиційні банки, перед якими Макрон тепер, ніби, і в боргу. І внески робилися не завжди у відповідності з французьким законодавством, тому ця тема розвиватиметься в наступні місяці і дуже псуватиме сон молодому президенту"*. [УМ, 26-27.05.2017, № 64] може позначати як позитивне значення

"повний сил, енергії, здатний рушити зміни", так і "недосвідчений, малознаючий".

Особливістю семантичної кореляції перифраза зі словом-номінантом є те, що слово-номінант відносно перифраза завжди присутнє в тексті, навіть якщо і непрямо, то в якості фонового контексту. Можна сказати, що воно імпліцитно входить до структури перифрастичної одиниці, про що свідчить аналіз медійних текстів.

Дослідниця Т. Битева у своїй роботі вжила термін "препозитивний (проспективний) перифраз, дистантний щодо слова-номінанта", характеризуючи перифрази згідно з їх місцем відносно слова-номінанта [1, с. 163] та зазначила, що такі перифрази "утворюють у тексті поле перифрастичної напруженості", яке призводить до того, що текст набуває експресивності, стимулює інтерес і уяву читача. Така властивість перифраза призводить до активного його вживання у заголовках: *Французький "кіндер-сюрприз"* (підзаголовок матеріалу про Еммануеля Макрона) (УМ, 11.05.2017, № 55).

Зауважимо також, що перифрастичні звороти до загальних назв та топонімів зазвичай є загальнономінними і зафіксованими у словниках перифразів, зокрема, у словниках перифразів М. Коломійця, С. Регушевського [2] та словнику А. Новікова [3]. Натомість перифрази власних назв, хоч і активно вживаються на певному етапі у мові ЗМІ, зникають з ужитку, як тільки увага засобів масової інформації перестає фокусуватися на тій чи іншій особі. На наш погляд, це і є причиною низької фіксованості перифразів-антропонімів у словниках. Зазначимо також, що хоча перифрази вживаються і у художніх текстах, але значний експресивний потенціал перифраза-антропоніма розкривається саме у мас-медійних текстах, найбільше, на нашу думку, у заголовках.

Результати нашого аналізу дозволяють зробити висновок, що роль перифразів в архітектоніці тексту залежить від різноманіття функцій, які він здатен виконувати.

Стилістичні функції перифразів виявляються в лінгвістичному моделюванні образності тексту, можливостях

відтворення ідіостилістичних особливостей тексту. Наголосимо, формотворчою функцією перифраза є функція конструктивної організації тексту.

Досліджений матеріал дозволяє зробити висновок, що значення перифраза в архітектоніці тексту мас-медіа виявляється в тому, що він:

- а) зв'язує логічно складові частини тексту;
- б) розкриває зміст, уточнює поняття, виконує фактологічно-інформаційну функцію;
- в) маючи експресивний потенціал, виділяє акценти, маркуючи основні змістові частини тексту;
- г) дозволяє найповніше реалізувати задум автора матеріалу, виявити концептуальне спрямування тексту, надаючи суб'єктивно-оцінну, емоційно-експресивну, естетичну характеристику тексту.

Таким чином, перифраз є важливим компонентом тексту, його архітектоніки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бытева Т.И. Очерки по русской перифрастике / Т.И. Бытева. – М. : Элипс, 2008. – 304 с.
2. Коломієць М.П. Короткий словник перифраз / М.П. Коломієць, Є.С. Регушевський. – К., 1985. – 150 с.
3. Новиков А.Б. Словарь перифраз русского языка : (на материале газетной публицистики) / А.Б. Новиков. – М. : Русский язык Медиа, 2004. – 224 с.
4. Серажим К.С. Композиція та архітектоніка тексту: принципи редакторського втручання / К.С. Серажим // Масова комунікація : історія, сьогодення, перспективи. – 2014. № 5-6 (5). – С. 95-100.

REFERENCES

1. Byiteva T.I. *Essays on Russian periphrastics* [Oчерki po russkoy perifrastike] / T.I. Byiteva. – M. : Elips, 2008. – 304 s.
2. Kolomijec M.P. *Brief dictionary of periphrases* [Korotkyj slovnyk peryfraz] / M.P. Kolomijec, Je.S. Rehuševskij. – K., 1985. – 150 s.
3. Novikov A.B. *Dictionary of Russian periphrases* [Slovar perifraz russkogo yazyika : (na materiale gazetnoy publitsistiki)] / A.B. Novikov. – M. : Russkiy yazyik Media, 2004. – 224 s.

4. Serazhym K.S. *Architectonic composition and text: principles of editorial intervention* [Композиція та архітектура тексту : принципи редакторського втручання] / K.S. Serazhym // Masova komunikacija : istorija, sohodennja, perspektvy. 2014. // 5-6 (5). – S. 95-100.

ДЖЕРЕЛА

"День"

"Дзеркало тижня. Україна".

"Україна молода"

RESOURCES

Day [Den]

Weekly mirror. Ukraine [Dzerkalo tyzhnya. Ukrajinaj]

Young Ukraine [Ukrajinajna moloda]

Дата надходження до редакції – 19.04.2017 р.

Дата затвердження редакцією – 22.05.2017 р.

УДК 821.161.2:316.77:17.022.1

Плясун О.М.

**ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНА МОТИВАЦІЯ ТВОРЕННЯ
ІМІДЖУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА**

Анотація. У статті з мовознавчого погляду проаналізовано питання іміджу держави як одного з перспективних напрямків сучасних медіалінгвістичних досліджень. Розглянуто мовні особливості творення іміджевих характеристик України в сучасних медіа, зокрема, звернено дослідницьку увагу на домінування в текстах лексем, семантика яких реалізує емоційно-оцінну конотацію.

Ключові слова: медіа, функції мови в медіа, емоційно-оцінні конотації, імідж, екстралінгвістична мотивація іміджу.

Інформація про автора: Плясун Ольга Миколаївна – магістрант Інституту філології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Електронна адреса: olga_2511@ukr.net.